

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

REMOVAL FROM OFFICE IN THE SYSTEM OF MEASURES TO ENSURE CRIMINAL PROCEEDINGS

Ісланкін С.М., старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У науковій статті ґрунтовно досліджено поняття та місце відсторонення від посади в системі заходів забезпечення кримінального провадження. Зроблено висновок, що відсторонення від посади – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується задля забезпечення дієвості кримінального провадження на підставі судового рішення або рішення Президента України або рішення Вищої ради правосуддя та полягає в тимчасовому недопущенні підозрюваного, обвинуваченого до виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків протягом певного строку з метою припинення та запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого, який перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. В статті констатовано, що відсторонення від посади має певні змістовні ознаки, які відрізняють його від інших заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема: виключна можливість правомірного обмеження конституційних прав, передбачених ст. 43 Конституції України задля забезпечення дієвості кримінального провадження; розширений перелік суб'єктів, уповноважених на прийняття відповідного рішення – слідчий суддя, суд, Президент України, ВРП; можливість застосування виключно за вчинення злочину; особливі фактичні підстави застосування, якими є необхідність: припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; відмінний від інших процесуальний порядок застосування відсторонення від посади та продовження строку відсторонення від посади чи його скасування щодо суддів, Директора НАБУ, голови НАЗК, заступника голови НАЗК, осіб, що призначаються Президентом України.

Ключові слова: відсторонення від посади, захід забезпечення кримінального провадження, слідчий суддя, Президент України, Вища рада правосуддя.

The scientific article thoroughly examines the concept and place of removal from office in the system of measures to ensure criminal proceedings. It is concluded that removal from office is a measure of ensuring criminal proceedings, which is used to ensure the effectiveness of criminal proceedings on the basis of a court decision or a decision of the President of Ukraine or a decision of the High Council of Justice and consists in temporarily preventing a suspect accused to perform his labor (official) duties within a certain period in order to suppress and prevent the unlawful behavior of the suspect, the accused, who, while in office, may destroy or forge things and documents that are essential for pre-trial investigation, illegally influence witnesses and other participants in criminal proceedings or unlawfully impede criminal proceedings otherwise. The article states that the removal from office has certain substantive features that distinguish it from other measures to ensure criminal proceedings, in particular: the exclusive possibility of a legitimate restriction of constitutional rights provided for in Art. 43 of the Constitution of Ukraine in order to ensure the effectiveness of criminal proceedings; an expanded list of subjects authorized to make the relevant decision – the investigating judge, the court, the President of Ukraine, the H CJ; the possibility of application solely for the commission of a crime; special factual grounds of application, which are necessary: termination of a criminal offense, termination or prevention of unlawful behavior of a suspect or accused, who, while in office, can destroy or forge things and documents that are relevant for pre-trial investigation, illegally influence witnesses and other participants in criminal proceedings or unlawfully impede criminal proceedings otherwise; different from other procedural procedure for the application of removal from office and the extension of the term of removal from office or its abolition in respect of judges, the Director of NABU, the head of the NACP, the deputy head of the NACP, persons appointed by the President of Ukraine.

Key words: removal from office, provision of criminal proceedings, investigating judge, President of Ukraine, High Council of Justice.

Постановка проблеми. Серед чисельних новел кримінального процесу, які з'явилися з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) надзвичайної уваги заслуговують заходи забезпечення кримінального провадження, перелік яких регламентований в ч. 2 ст. 131 КПК України, а саме: 1) виклик слідчим, дізнавачем, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 4¹) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи. Призначенням вищезазначених заходів є відповідно до ч. 1 ст. 131 КПК України – забезпечення дієвості кримінального провадження, однак зазначена мета іноді досягається за рахунок обмеження конституційних прав, зокрема і тих, що регламентовані законодавцем в ст. 38 та ст. 43 Конституції України [1].

Відповідно до ст. 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійс-

нення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб а громадянам гарантується захист від незаконного звільнення [2]. Проте обмежувати зазначені права законодавець все ж таки дозволив у кримінальному провадженні під час застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади. Поняття та місце саме цього заходу забезпечення кримінального провадження в системі інших заходів кримінального процесуального примусу пропонується розглянути більш детально.

Стан опрацювання проблематики. На теоретичному рівні дослідженню питань, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження взагалі та відстороненню від посади зокрема присвятили свої праці такі науковці як Р. Д. Арланова, М. Грошевий, Т. В. Данченко, Ю. М. Дьомін, С. В. Завада, З. З. Зінатулін, В. Г. Капустянський, В. М. Корнуков, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, М. М. Михєнко, В. В. Назаров, М. Я. Никоненко, В. Т. Нор, М. А. Погорєцький, В. В. Рожнова, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, В. І. Фарин-

ник, О. Г. Шило та ін. Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, питання вдосконалення інституту заходів забезпечення кримінального провадження не втрачають своєї актуальності.

Метою статті є новий науковий результат щодо визначення поняття та місця відсторонення від посади у системі заходів забезпечення кримінального провадження.

Поняття відсторонення від посади на сьогодні не міститься в кримінальному процесуальному законодавстві, проте в теоретичних працях воно неодноразово було предметом розгляду.

Так, О. Сидорчук визначає поняття відсторонення від посади як тимчасове, вимушене недопущення особи, яка перебуває у певних службових відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами чи організаціями, до виконання своїх функціональних обов'язків з підстав і в порядку, передбачених КПК України [3, с. 29].

В. І. Сліпченко розглядає відсторонення від посади як захід забезпечення кримінального провадження, який дозволяє вже на досудовому етапі у випадках, передбачених законом, обмежити конституційне право особи на працю в разі, коли перебування підозрюваного на посаді, по-перше, сприяло вчиненню кримінального правопорушення, а по-друге, може зашкодити неупередженості та повноті досудового розслідування [4, с. 19].

О. Г. Шило у своїх працях вважає, що відсторонення від посади – це захід забезпечення кримінального провадження, сутність якого полягає в тимчасовому недопущенні підозрюваного, обвинуваченого до виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків протягом певного строку, який за загальним правилом здійснюється за рішенням слідчого судді, суду з метою припинення кримінального правопорушення підозрюваного, обвинуваченого; припинення протиправної поведінки підозрюваного, обвинуваченого; запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі чи документи, що мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином [5, с. 276].

На нашу думку, саме останнє визначення найбільш повно та точно визначає поняття відсторонення від посади як інституту кримінального процесу.

Виходячи із визначення наданого О. Г. Шило, мета відсторонення від посади полягає в:

- 1) припиненні кримінального правопорушення підозрюваного, обвинуваченого;
- 2) припиненні протиправної поведінки підозрюваного, обвинуваченого;
- 3) запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі чи документи, що мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином.

Проте, у зазначеному понятті відсутнє зазначення щодо загальної мети застосування заходів забезпечення кримінального провадження – забезпечення дієвості кримінального провадження (ч. 1 ст. 131 КПК України) та зазначення таких підстав застосування вищезазначеного заходу забезпечення кримінального провадження як рішення Президента України – щодо осіб, які ним призначаються (ч. 3 ст. 154 КПК України) та рішення Вищої ради правосуддя щодо тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням судді до кримінальної відповідальності (ст. 155-1 КПК України).

З урахуванням вищезазначеного, вважаємо за доцільним сформулювати визначення відсторонення від посади

як захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується задля забезпечення дієвості кримінального провадження на підставі судового рішення або рішення Президента України або рішення Вищої ради правосуддя та полягає в тимчасовому недопущенні підозрюваного, обвинуваченого до виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків протягом певного строку з метою припинення та запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого, який перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином [6].

Визначити систему заходів забезпечення кримінального провадження та місце одного з них у цій системі неможливо не дослідивши їх правову природу.

Правова природа заходів кримінально-процесуального примусу визначається підставами їх застосування. Як відомо, кожний із заходів кримінально-процесуального примусу має мету, але спільним для них є забезпечення виконання завдань кримінального судочинства. Відповідно ці завдання, як правило, можуть бути виконані за умов належної поведінки суб'єктів кримінального судочинства. Отже, спільною підставою для застосування більшості заходів кримінально-процесуального примусу буде невиконання або неналежне виконання обов'язків деякими суб'єктами кримінального процесу, тобто вчинення ними кримінально-процесуального правопорушення. Проте не завжди обов'язкова наявність невиконання або неналежного виконання обов'язків для застосування заходів кримінально-процесуального примусу. Конкретні фактичні дані, які виступають підставами застосування цих заходів, можуть вказувати не лише на можливість правопорушення, але і на необхідність його запобігання для забезпечення нормального розвитку процесу. Заходи процесуального примусу застосовуються, зазвичай, за наявності підстав, які визначені законом, коли кримінально-процесуального порушення, як правило, ще немає. В теорії кримінального процесу під заходами забезпечення кримінального провадження розуміють передбачені кримінальним процесуальним законом засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими державними органами та посадовими особами у встановленому законом порядку до підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка та інших осіб, котрі залучаються до сфери кримінальної процесуальної діяльності, з метою запобігання та припинення їхніх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів і досягнення дієвості кримінального провадження [7].

В теорії кримінального процесу усі заходи кримінального процесу класифікують за наступними групами:

– за цілями застосування: заходи, що забезпечують участь підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні та виконання ними процесуальних обов'язків (запобіжні заходи). Ці заходи пов'язані з суттєвим обмеженням свободи підозрюваного, обвинуваченого, мають специфічну мету та особливий порядок застосування; заходи, що забезпечують отримання засобів доказування (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, тимчасовий доступ до речей і документів тощо). На відміну від запобіжних, завдання цих заходів полягає у забезпеченні слідчому та суду можливість виявити, вилучити та дослідити докази; заходи, що спрямовані на забезпечення законного порядку в ході провадження в справі (привід, накладення грошового стягнення, відсторонення від посади); заходи по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна (тимчасове вилучення майна, арешт майна тощо);

– за часом дії: заходи, що тривають протягом певного часу (запобіжні заходи, відсторонення від посади, арешт

майна тощо); заходи, які є короткочасними (тимчасовий доступ до речей і документів, привід тощо);

– за підставами застосування: заходи, що застосовуються у зв'язку з невиконанням процесуальних обов'язків (привід, запобіжні заходи тощо); заходи, які застосовуються незалежно від процесуального правопорушення (тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна);

– за режимом обмеження прав і свобод людини: заходи, що пов'язані з ізоляцією особи (тримання під вартою, домашній арешт, затримання особи); заходи, які не пов'язані з ізоляцією особи (накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, особиста порука, застава тощо) [8].

За вищезазначеною класифікацією, відсторонення від посади є заходом забезпечення кримінального провадження, що не пов'язаний з ізоляцією особи, спрямований на забезпечення законного порядку в ході провадження в справі, триває протягом певного часу та застосовується лише за вчинення злочину щодо підозрюваного чи обвинуваченого.

Наразі, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, правовими підставами обмеження права на працю під час застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади є: 1) ухвала слідчого судді чи суду про відсторонення від посади (ч. 2 ст. 154 КПК України); 2) рішення Президента України щодо відсторонення від посади осіб, які ним були призначені (ч. 3 ст. 154 КПК України); 3) рішення Вищої ради правосуддя щодо тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 155-1 КПК України). Фактичними підставами відсторонення від посади відповідно до ст. 157 КПК України є необхідність: припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Правовою підставою для винесення ухвали слідчого судді чи суду про відсторонення від посади є окрім відповідного клопотання прокурора, слідчого за погодженням з прокурором або клопотання Генерального прокурора або заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (у разі виникнення необхідності відсторонення від посади Голови Національного агентства з питань запобігання корупції чи його заступника) що повинно відповідати вимогам ст. 155 КПК України ще і доведення наявності підстав, передбачених в ст. 132 КПК України. Що стосується правових підстав для прийняття рішення про відсторонення від посади іншими суб'єктами – Президентом України та Вищою радою правосуддя, на нашу думку вони потребують конкретизації, адже законодавець в ст. ст. 155, 155-1 КПК України та в ст. 63 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» зазначив лише що такі рішення приймаються Президентом України на підставі клопотання прокурора про відсторонення особи від посади до органів держав-

ної влади та Вищою радою правосуддя на підставі клопотання Генерального прокурора або його заступника про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора), які повинні відповідати вимогам ст. 155 КПК України. [9].

Отже, на підставі вищезазначеного можемо виокремити наступні змістовні ознаки відсторонення від посади, які відрізняють цей захід забезпечення кримінального провадження від інших, а саме: виключна можливість правомірного обмеження конституційних прав, передбачених ст. 43 Конституції України задля забезпечення дієвості кримінального провадження; розширений перелік суб'єктів, уповноважених на прийняття відповідного рішення – слідчий суддя, суд, Президент України, ВРП; можливість застосування виключно за вчинення злочину; особливі фактичні підстави застосування, якими є необхідність: припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; відмінний від інших процесуальний порядок застосування відсторонення від посади та продовження строку відсторонення від посади чи його скасування щодо суддів, Директора НАБУ, голови НАЗК, заступника голови НАЗК, осіб, що призначаються Президентом України.

Висновки. Відсторонення від посади – це захід забезпечення кримінального провадження, який застосовується задля забезпечення дієвості кримінального провадження на підставі судового рішення або рішення Президента України або рішення Вищої ради правосуддя та полягає в тимчасовому недопущенні підозрюваного, обвинуваченого до виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків протягом певного строку з метою припинення та запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого, який перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Відсторонення від посади має певні змістовні ознаки, які відрізняють його від інших заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема: виключна можливість правомірного обмеження конституційних прав, передбачених ст. 43 Конституції України задля забезпечення дієвості кримінального провадження; розширений перелік суб'єктів, уповноважених на прийняття відповідного рішення; можливість застосування виключно за вчинення злочину; особливі фактичні підстави застосування; відмінний від інших процесуальний порядок застосування відсторонення від посади та продовження строку відсторонення від посади чи його скасування щодо суддів, Директора НАБУ, голови НАЗК, заступника голови НАЗК, осіб, що призначаються Президентом України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. No 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384>
2. Конституція України: закон України від 28.06.1996 р. No 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Сидорчук О. Особливості відсторонення від посади щодо суддів як виду заходів забезпечення кримінального провадження. *Вісник прокуратури*. 2013. № 12. С. 28–32.
4. Сліпченко В.І. Заходи забезпечення кримінального провадження: процесуальний порядок, особливості та проблеми застосування під час досудового розслідування: методичні рекомендації. Дніпропетровськ: ДДУВС. 2014. 82 с.